

Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Факультет гуманітарної, філологічної та економічної освіти
Кафедра германської та слов'янської філології

І. М. Казаков

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

*методичні рекомендації до курсу зарубіжної літератури
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти*

Слов'янськ – Дніпро, 2025

УДК 378.016:821(100)''20''(072)

З-34

Схвалено до друку Вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 10 від 30 червня 2025 р.)

Рецензенти:

Лисенко Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та літератури ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Нестелєєв М. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської та слов'янської філології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Зарубіжна література першої чверті ХХІ століття: методичні рекомендації до навчальної дисципліни «Зарубіжна література» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності *A4 Середня освіта A4.021 Англійська мова та зарубіжна література* за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Мова та зарубіжна література (англійська, німецька))» та до навчальної дисципліни «Історія зарубіжної літератури» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності *B11 Філологія B11.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська* за освітньо-професійною програмою «Філологія (Германські мови та літератури (переклад включно))» / уклад. І. М. Казаков. Слов'янськ; Дніпро: ДДПУ, 2025. 47 с.

Методичні рекомендації призначені для здобувачів вищої освіти, що вивчають курс зарубіжної літератури. Видання містить опис основних тенденцій розвитку зарубіжної літератури першої чверті ХХІ століття, алгоритми аналізу сучасного літературного твору, питання для самоконтролю та групового обговорення, перелік рекомендованої літератури.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
I. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТОЛІТТЯ.....	6
II. МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	21
III. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА ОБГОВОРЕННЯ	27
IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	35
V. ДОДАТКИ	41
Додаток 1. Чек-лист аналізу роману XXI століття	41
Додаток 2. Глосарій.....	44

ПЕРЕДМОВА

Світ на межі тисячоліть народив не просто нові тексти – він народив нову оптику. Література ХХІ століття відмовилася бути тільки віддзеркаленням реальності чи розважальною конструкцією; вона стала лабораторією, в якій тестуються межі людського, етичні підстави співіснування та мова для опису травм, які ще не встигли стати історією. Як читати цю літературу? Як розпізнати її коди, коли знайомі категорії реалізму, модернізму й навіть постмодернізму часто виявляються непродуктивними?

Ці методичні рекомендації – спроба не лише відповісти на ці запитання, а й запропонувати інструментарій для навігації в океані сучасної прози. Наша мета – перевести студента від позиції спостерігача до статусу учасника літературного процесу, який не запам'ятовує готові тлумачення, а вміє самостійно аналізувати художній текст, розкриваючи його зв'язки з головними викликами епохи: технологічною революцією, екологічною кризою, глобальною міграцією, пошуком ідентичності в умовах цифрового паноптикуму.

Серцевиною видання є концепція метамодернізму як парадигми, що змінила постмодерністську гру й іронію на стратегію осциляції – свідомого коливання між щирістю та скепсисом, надією та меланхолією. Саме ця динаміка сьогодні визначає поетику романів від Ієна Мак'юена й Кадзуо Ішігуро до Саллі Руні й Патриції Локвуд. Ми розглядаємо літературу не як суму творів, а як живу екосистему, де жанрова дифузія, деколоніальна уява та етичний пошук формують нову художню реальність.

Структура рекомендацій вибудована за принципом «від теорії до практики»: від теоретичного змісту до алгоритмів аналізу сучасного літературного твору і питань для самоконтролю та групового обговорення

Видання не претендує на енциклопедичну повноту – література ХХІ століття ще твориться на наших очах. Але ми прагнемо надати компас, який дозволить орієнтуватися в її ключових тенденціях, розпізнавати її мову та

розуміти, чому саме зараз роман знову став тим місцем, де вирішуються найважливіші питання людського буття.

Бажаємо плідотворної роботи, сміливих дискусій в аудиторії та особистих літературних відкриттів. Адже читати сучасну літературу – це не лише вивчати культуру; це намагатися зрозуміти час, у якому ми живемо, і себе в ньому.

I. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТОЛІТТЯ

1. Нова парадигма: від постмодернізму до метамодернізму.

1.1. Сучасна література в епоху метамодерну: криза, пошук, трансформація

Початок третього тисячоліття ознаменувався для світової літератури не просто зміною естетичних орієнтирів, а глибинною парадигмальною кризою. Епоха постмодернізму, що домінувала в другій половині XX століття, вичерпала свій креативний потенціал, залишивши після себе культурний ландшафт, перенасичений іронією, пастишем та релятивізмом. Цей стан, який Девід Фостер Воллес гостро окреслив як «інтелектуальну втому», породив нагальний запит на нові форми художньої виразності, здатні подолати «параліч сенсу». Сучасний літературний процес можна визначити як тривалу осциляцію між руїнами постмодерну та спробами побудувати нові смислові мости – процес, який теоретики Тімотеус Вермюлен та Робін ван ден Аккер концептуалізували як метамодернізм.

Метамодернізм не є поверненням до наївного модерністського ентузіазму, але й не продовжує постмодерну гру в деконструкцію. Натомість він пропонує стратегію свідомого коливання між полюсами іронії та щирості, скепсису та надії, знання та наївності. У літературній площині це проявляється у відмові від суцільної іронії на користь того, що критики називають «новою щирістю» (New Sincerity) – пошуком автентичності та відновлення емоційного резонансу з читачем, що не скасовує, однак, набутий інтелектуальний досвід.

Цей перехід знаходить свій найяскравіший вияв у зміні читацької парадигми. Концепція «смерті автора» Ролана Барта поступається місцем стратегії радикальної суб'єктивності. Сучасний реципієнт прагне не до інтертекстуальної гри, а до досвіду довіри та емоційної правди. Звідси – феноменальний успіх автофікшну, гібридного жанру, де біографічна постать творця стає центральним об'єктом художнього дослідження, а межа між документом і вигадкою свідомо розмивається. Канонічними прикладами

служать цикл «Моя боротьба» Карла Уве Кнаусгора або роман «Роки» Анні Ерно, де інтимний досвід трансформуються в інструмент пізнання соціальної реальності. Цю тенденцію підтримує «Маленьке життя» Ганьї Янагіари – твір, що через надзвичайну інтенсивність опису психологічної травми виходить за межі традиційного роману, перетворюючись на маніфест емпатії та випробування меж художньої щирості.

Одночасно глобалізаційні процеси радикально децентралізують літературний канон. Формується нова «світова література» – не як ієрархія національних традицій, а як мережа взаємних впливів, де голоси з колишніх колоніальних периферій стають центральними. Постколоніальний дискурс (Чімаманда Нгозі Адічі «Американа», Халед Госсейні «Ловець повітряних зміїв» та ін.) досліджує складну діалектику гібридної ідентичності, проблему «подвійної свідомості» та травматичну спадщину імперій. Це література, яка робить локальний досвід універсально зрозумілим, але не стирає його специфіку. Роман Зеді Сміт «Білі зуби» стає енциклопедією цього мультикультурного хаосу, майстерно змальовуючи, як історії родин бенгальських іммігрантів, ямайських радикалів та англійських інтелектуалів переплітаються в сучасному Лондоні, створюючи нову соціальну тканину.

Технологічна революція також вносить свої корективи, трансформуючи не лише теми, а й саму архітектуру тексту. Трансгуманістичний дискурс зміщує фокус з технологічного прогнозування на етико-філософське питання: що робить людину людиною? У романах Кадзуо Ішігуро («Клара і Сонце», «Не відпускай мене») штучний інтелект або клоноване тіло виступають не як технічні дива, а як дзеркала, в яких людство розглядає дефіцит власної емпатії, егоїзму та страху перед скінченністю. Це література «м'якої» наукової фантастики, де технологія є лише інструментом для дослідження психології та моралі.

Таким чином, література XXI століття постає як динамічне поле напружених пошуків. Вона прагне подолати спадщину постмодерної роз'єднаності, але робить це не через повернення до старих ідолів, а через

складний, часто болючий процес осциляції – між минулим і майбутнім, локальним і глобальним, іронією та вірою.

1.2. Осциляція як метод: від деконструкції до метамодерної реконструкції в сучасному романі

Перехід від постмодернізму до метамодернізму є не просто зміною стилістичних прийомів, а фундаментальним зрушенням у художній оптиці. Якщо постмодерністський текст прагнув розібрати реальність на складові, демонструючи умовність будь-яких наративів, то метамодерністська проза бере на себе складнішу задачу: збирати сенс наново, усвідомлюючи його крихкість. Цей процес найточніше описується поняттям осциляції – структурованого коливання між, здавалося б, несумісними полюсами: іронією та щирістю, надією та меланхолією, індивідуальним болем та універсальним запитом на співчуття.

Літературним маніфестом цієї нової чуттєвості став рух «нової щирості» (англ. *New Sincerity*), який відмовляється від захисного, тотально іронічного тону пізнього постмодерну на користь відновлення етичної ваги вчинку та емоційної правди переживання. Проте ця «щирість» ніколи не буває наївною; вона завжди пройнята знанням про попередню деконструкцію, що і становить суть метамодерного парадоксу. Так, у романі Фредріка Бакмана «Чоловік на ім'я Уве» зовнішня комічність сюжету (суїцидальні спроби суворого старигана постійно перериваються «нахабними» сусідами) слугує лише каркасом для глибоко неіронічного дослідження самотності, горя та останньої можливості людяності. Автор свідомо балансує на межі сентиментальності, але цей ризик і є актом художньої сміливості, що формує безпосередній емоційний зв'язок із читачем.

Ще більш витончено ця осциляція реалізується в психологічній прозі Саллі Руні, зокрема в романі «Нормальні люди». Текст будується на постійному напруженні між інтелектуальною відстороненістю героїв, які аналізують свої стосунки через призму марксизму та фемінізму, і тілесно-емоційною залежністю, що руйнує всі теоретичні конструкції. Руні обрала строгий, аскетичний, майже клінічний реалізм в описі станів сорому, тривоги та любові.

Це не деконструкція почуттів, а їхня кропітка, ніби біологічна реконструкція – від діагностики травми до спроби її зцілення через взаємну вразливість.

Особливе місце в цьому контексті займає роман Ієна Мак'юєна «Спокута», де метамодерна осциляція стає центральною темою та структурним принципом. Роман розгортається на межі тотальної деконструкції (постмодерністська гра з точкою зору, ненадійність наратора, розмивання межі між фактом і вигадкою) та щирого, майже вікторіанського, прагнення до моральної спокути. Письменниця Брайоні Талліс намагається зафіксувати минуле у тексті, але її художня воля стикається з незворушністю реальних наслідків її обману. Кінцівка роману, де постаріла авторка пропонує уявне щасливе завершення долям героїв, яких вона ж зруйнувала, є апофеозом метамодерної драми: Брайоні знає про неможливість справжньої спокути, але художнім актом свідомо створює «простір надії» – не для персонажів, а для читача та самої себе. Це не ревізія історії, а її етична сублимація в акті творчості.

Найрадикальнішим тестом на межі «нової щирості» стає роман Ганьї Янагігари «Маленьке життя». Ця епічна сага про травму та дружбу навмисно уникає іронічної дистанції, занурюючи читача в безодню фізичного та психічного болю головного героя. Твір викликає суперечки саме через свою тотальну, некомпромісну серйозність та емоційну інтенсивність. Відмовляючись від будь-яких захисних літературних механізмів (гротеску, пародії, детективної інтриги), Янагігара змушує зіткнутися з питанням про реальну ціну емпатії та межі художнього зображення страждання. У цьому сенсі «Маленьке життя» – це не просто роман, а екзистенційний експеримент, що розширює можливості того, як сучасна література може говорити про найбільочішій досвід.

Паралельно, але в іншому реєстрі, працює Джонатан Фоєр у романі «Страшенно голосно і неймовірно близько». Колективна травма (теракти 11 вересня) пропущена крізь призму наївно-логічного, асимільованого світу дев'ятирічного хлопчика Оскара. Автор використовує характерну для метамодерну «свідому наївність»: дитяча оптика не заперечує жах, а переводить його в площину пізнавальної гри (пошук замка), яка поступово перетворюється

на містифіковану подорож до спокою. Віртуозна гра з формою – включення фотографій, різних шрифтів, візуальних пазлів – слугує тут не метою самопрезентації тексту, як у класичному постмодернізмі, а емоційним підсилювачем, засобом передати фрагментованість свідомості, що намагається скласти цілісну картину після катастрофи.

Таким чином, метамодерністська осциляція стає провідним творчим методом, що дозволяє сучасному роману відновити зв'язок із універсальними категоріями – болем, любов'ю, пам'яттю, надією – не втрачаючи при цьому критичного розуму та знання про минулі, попередні розчарування. Від ризикованої широти Бакмана та вразливості Руні через метатекстуальну рефлексію Мак'юена до екстремальної інтенсивності Янагігари та наївної мудрості Фоєра – література XXI століття активно конструює нові мови для розмови про те, що залишається найважливішим.

1.3. Мультикультуралізм, глобалізація та деколоніальна уява

На зламі тисячоліть літературна географія зазнала радикальної трансформації. Концепт «світової літератури» набуває нового виміру: це вже не канон, сформований європейськими метрополіями, а динамічна мережа взаємних впливів, де голоси з колишніх периферій не лише долучаються до розмови, а й перевизначають її умови. Сучасний роман стає простором для деколоніальної уяви – художнього зусилля, спрямованого на подолання імперських наративів, відновлення приглушених історій та дослідження гібридної ідентичності як норми глобалізованого світу.

Феномен «письменника-мігранта» або «трансатлантичного автора» перестає бути екзотичним винятком. Народжений з досвіду розриву та культурного перекладу, він конструює наративи, в яких приватне життя нерозривно зв'язане з макроісторією колоніалізму, міграції та постколоніальної державності. Так, Зеді Сміт у романі «Білі зуби» створює поліфонічний портрет лондонського району Вілсден, де долі вихідців з Бангладеш, Ямайки та корінних англійців переплітаються, утворюючи новий, хаотичний і життєствердний

соціум. Сміт іронізує над будь-якими утопічними проєктами мультикультуралізму, але саме через цю іронію утверджує незворотність та творчий потенціал культурної гібридизації. Її проза демонструє, що кордон між «центром» і «периферією» тепер проходить не між континентами, а в межах одного міста, однієї вулиці, однієї родини.

Цей досвід «подвійного бачення» – коли суб'єкт одночасно перебуває всередині та поза кількома культурами – стає центральною темою творчості Чімаманди Нгозі Адічі. У романі «Американа» питання раси, статі та класу розглядається з унікальної перспективи: головна героїня Іфемелу прибуває до США з нігерійської еліти, що дозволяє їй з гостротою аутсайдера спостерігати за американськими расовими кодексами. Роман дезавує монолітність поняття «чорної ідентичності», показуючи, як воно розколюється на національні, соціальні та культурні відтінки. Історія кохання Іфемелу та Оденігбо – це також історія постколоніальної Нігерії, де особисті рішення нерозривно пов'язані з політичною нестабільністю та соціальними зрушеннями.

Латинськоамериканський досвід міграції та диктатури отримує нове, трагікомічне втілення в романі Джуно Діаса «Коротке і дивовижне життя Оскара Вао». Автор використовує стихійну мовну гібридність «спанглішу», жанрові кліше наукової фантастики та фентезі, щоб розповісти про «фуку» – прокляття, що переслідує родину героя через покоління, від часів диктатури Рафаеля Трухільйо (1930-1961) в Домініканській Республіці до сучасного Нью-Джерсі в США. Досвід діаспори представлений не як лінійна асиміляція, а як напружений діалог із привидами минулого, що постійно пробиваються крізь реальність. Наратив Діаса – це деколоніальний акт *par excellence*: він відбирає мову колонізатора (англійську), насичуючи її власними культурними кодами, та переписує історію Домінікани не як офіційну хроніку, а як сімейну міфологію, сповнену магії, насильства та любові.

Афганська трагедія знаходить свій універсальний голос у творчості Халеда Госсейні. Його дебютний роман «Ловець повітряних зміїв» став світовим явищем не лише через екзотичний сетинг, а через те, як він перетворює велику

історію (вторгнення СРСР, прихід талібів) на камерну драму провини та спокути. Через історію дружби та зради Аміра та Хасана Госсейні досліджує складну ієрархію суспільства, етику батьківства та неможливість втекти від минулого. Цей твір став важливим мостом, що дозволив мільйонам читачів увійти в афганський контекст не через політичну аналітику, а через емоційне співпереживання, тим самим виконуючи одну з ключових функцій сучасної літератури – створювати емпатію на руїнах культурних бар'єрів.

Більш тиха, але не менш прониклива робота з тими ж темами ведеться в романі Колма Тойбіна «Бруклін». Історія молодої ірландки Ейліш, яка в 1950-х роках через економічну нестачу змушена емігрувати до Нью-Йорку, стає прикладом «м'якої» міграції, позбавленої гучних політичних катастроф, але не менш травматичної. Тойбін фокусується на внутрішній, психологічній ціні переміщення: відчутті подвоєності, ностальгії, що нагадує фантомний біль, і тихому нарощуванні нового «я». Мінімалістичний, витриманий стиль автора передає оніміння та відчуженість героїні, роблячи читача свідком повільного процесу вкорінення в чужому ґрунті. «Бруклін» нагадує, що фундамент сучасних мультикультурних мегаполісів складається з мільйонів подібних особистих історій тихої мужності.

Таким чином, сучасна література, яку умовно можна назвати «глобалізованою», виконує подвійну роботу. По-перше, вона проводить ревізію історії та ідентичності, розповідаючи ті оповіді, які колись були маргіналізовані. По-друге, вона конструює нову художню реальність, де досвід культурного та географічного розриву стає джерелом нової творчості, а не вадою. Від хаотичного Лондона Сміт до роздвоєної свідомості Адічі, від міфологізованої домініканської діаспори Діаса до елегантної ірландської міграції Тойбіна – ці автори створюють точну картографію нового, глибоко взаємопов'язаного, але все ще болючого світового порядку.

2. Виклики століття: екологія, технології, антиутопія.

2.1. Література антропоцену: між еко-трагедією та новою етикою

Антропоцен – це термін, що позначає епоху, в якій рівень людської активності відіграє істотну роль в екосистемі Землі. Епоха, у якій геологічна сила людства стала головним чинником змін на планеті, потребувала відповідної художньої мови. Література антропоцену виходить за межі традиційного природоопису чи навіть теми екологічної катастрофи. Вона зосереджена на фундаментальній перебудові взаємин між людиною та світом, де природа вже не є ні ресурсом, ні декорацією, але може поставати як загрозливий реваншист, мовчазний свідок або руйнована основа самої можливості існування. Сучасна проза в цьому полі коливається між двома полюсами: документально-філософською констатацією трагедії та пошуком нової, крихкої етики серед руїн.

Яскравим утіленням цієї нової художньої реальності є роман Кормака Маккарті «Дорога». Твір зводить антропоцен до його логічного фіналу: апокаліпсису, позбавленого будь-якої романтики або надії на відродження. Світ після невизначеної катастрофи – це простір «вуглецевої тьми», холодний, безплідний і населений канібалами. Природа тут не «гине» – вона вже мертва, залишившись лише як пам'ять у розповідях батька синові. Маккарті використовує аскетичну прозу, щоб дослідити останній моральний імператив в умовах повного зникнення культури та біосфери. Єдиною «екологією», що залишається, стає етика збереження людяності в іншій людині – у синові. «Дорога» – це не роман про виживання, а медитація про останні межі гуманізму, коли вся екосистема зводиться до двох людей, що йдуть крізь ніщо.

В іншому реєстрі працює Кадзуо Ішігуро в романі «Похований велетень». Відходячи від прямого зображення катастрофи, автор створює потужну екологічну алегорію на матеріалі британського раннього середньовіччя. Імла, що затягує країну, – це не просто атмосферне явище, а метафора колективної амнезії, отруєної екології пам'яті. Літня пара – чоловік Аксель з дружиною Беатрис – подорожує крізь цю імлу, намагаючись відновити зв'язок із власним минулим. Водночас вони стикаються з «похованим велетнем» – колективною пам'яттю про насильницьке минуле та зраду між саксами та бритами. Ці два народи, живучи в

мирі, фактично «поховали» спільну історію насильства, але ця пам'ять (велетень) не зникає, а лише спить, створюючи ілюзію спокою. У цьому романі екологічна криза є кризою історичної та моральної самосвідомості. Проблема не в забрудненні повітря, а в отруєнні самої тканини часу. Зникнення імлі в фіналі обіцяє не радість, а важку, небезпечну ясність. Етика, яку досліджує Ішігуро, – це етика відповідальної пам'яті: чи можна будувати майбутнє на землі, забуття якої є отруйним?

В обох випадках література антропоцену відмовляється від дидактики та прямого заклик. Замість цього вона пропонує екзистенційні ландшафти, де руйнування зовнішнього світу нерозривно пов'язане з руйнуванням світу внутрішнього. Маккарті показує світ після кінця екології, де питання «як жити?» зводиться до мінімалістського «чи варто нести вогонь?». Ішігуро демонструє світ, де екологія пам'яті отруєна, і ставить питання: чи можна взагалі жити, забувши свої гріхи перед землею та іншими? Ця проза не дає відповідей, а конструює радикальні умови для етичної рефлексії, роблячи читача не спостерігачем катастрофи, а її моральним учасником. Вона фіксує зміщення: якщо класична література розповідала про людину в природі, а модерна – про людину проти природи, то література антропоцену розповідає про людину як геологічну силу, що звернулася проти самої себе, і шукає форми виживання (фізичного у Маккарті, морального в Ішігуро) у світі власного руйнівного лиха.

2.2. Трансгуманістичний дискурс.

Технологічна революція початку ХХІ століття стала для літератури не лише новим джерелом сюжетів, а й каталізатором радикальної трансформації художньої оптики. Якщо класична наукова фантастика (особливо «тверда» – *hard sci-fi*) досліджувала зовнішній вплив технологій на суспільство та космос, то сучасна «м'яка» проза (*soft sci-fi*) зосереджена на внутрішній, антропологічній революції. Технологія тут перестає бути зовнішнім об'єктом опису; вона стає інструментом для деформації самих категорій «природного» та «людського», що безпосередньо впливає на архітектоніку тексту.

Трансгуманістичний дискурс зміщує питання з «Що ми можемо створити?» на «Що ми втрачаємо, створюючи це?». Центральним стає не технологічний прогноз, а етико-філософський експеримент. Наприклад, романи Кадзуо Ішігуро використовують технологічні умови (клонування, штучний інтелект) не для демонстрації чуда, а для створення ізольованого лабораторного середовища, де під мікроскопом розглядаються універсальні людські якості. В романі «Не відпускай мене» клони-донори є ідеальною моделлю для вивчення фаталізму, покинутості та жаги життя в умовах заздалегідь визначеної долі. Технологія створює тут умови для чистої етичної дилеми про цінність «неповноцінного» життя. А в романі «Клара і Сонце» штучний інтелект андроїда Клари – це свого роду контрольний зразок щирої, альтруїстичної любові. Її «нелюдськість» стає критерієм, за яким вимірюється егоїзм, егоцентризм і емоційна недоступність її людського оточення. Технологія виступає як дзеркало, у якому людство пізнає дефіцит власної гуманізму.

Зміна теми веде до змін у структурі твору. По-перше, на перший план виходить не зовнішній світ, а світ внутрішній. Оповідь часто ведеться від імені самого «продукту» технологій (клона Кеті, андроїда Клари). Це зміщує фокус з опису механізмів на тонку психологізацію, намагання передати глибоко емоційний досвід сприйняття. По-друге, стираються жанрові орієнтири. Текст перестає бути легко ідентифікованим як «фантастика». Він набуває рис психологічної прози, притчі, роману виховання. Науковий антураж відходить на другий план, поступаючись місцем інтимному дослідженню пам'яті, самосвідомості та стосунків. По-третє, мова стає інструментом гуманізації. Ішігуро свідомо уникає технічного жаргону. Мова Клари поетична, сповнена метафорики («Сонце» як божество), що ще більше підкреслює її роль не як машини, а як нового типу суб'єктивності, здатного на релігійне почуття та самопожертву.

Отже, технологія в такій літературі – це методологічний інструмент, а не тема. Вона дозволяє:

1. Ізолювати та утримати в «чистому вигляді» певну людську якість (любов, страх смерті, прагнення до свободи).

2. Поставити в новому ракурсі «вічні» питання: що таке душа? чи є любов біологічною функцією? що робить життя унікальним?

3. Провести діагностику сучасності: образ «програмованої» любові або життя «на заміну» є потужною метафорою для сучасних соціальних явищ – від алгоритмічних стосунків до потреби у функціональності.

Таким чином, трансгуманістичний дискурс у літературі XXI століття, на прикладі творів Ішігуро, знаменує перехід від літератури «про технології» до літератури «завдяки технологіям». Він використовує технологічну гіпотезу для найглибшого дослідження того, що залишається останньою таємницею – людської природи, етики та потреби в іншому. Архітектоніка такого тексту будується не навколо сюжету відкриття, а навколо повільного, рефлексивного розкриття внутрішнього світу немислимим для минулих епох суб'єктів.

2.3. Ренесанс антиутопії: від тоталітарної держави до цифрового паноптикуму

Жанр антиутопії, здавалося б, остаточно вичерпаний після холодної війни, у XXI столітті переживає несподіване відродження. Проте його нові форми апелюють не до страху перед явною ідеологічною диктатурою на кшталт орвеллівської Океанії, а до непомітних, «добровільних» механізмів контролю, вплетених у тканину щоденності. Сучасна антиутопія зміщує фокус з політичного насильства на тиск соціальних норм, технологічний детермінізм та ерозію приватності, пропонуючи не гіперболізований кошмар, а тривожно впізнаваний образ майбутнього, що вже частково настало.

Канонічним прикладом такої трансформації слугують «Заповіти» Маргарет Етвуд, продовження легендарної «Оповіді служниці». Якщо перший роман був сфокусований на механізмах утиску в теократичній диктатурі Гілеаду, то «Заповіти» здійснюють складний рух: вони одночасно експлікують внутрішню структуру режиму через архівні свідчення й демонструють його

кризу та крах. Етвуд досліджує не лише природу влади, а й природу опору та історії – хто і як пише наратив про тиранію.

У романі «Заповіти» історія виникнення, існування і кінця Гілеаду розказана трьома жінками – головними героїнями, одна з яких – тітка Лідія, вже відома за романом «Оповідь служниці», друга – Агнес, молода жінка з Гілеаду, третя – Дейзі, дівчина, яка живе в Канаді. Ці три голоси створюють стереоскопічну картину суспільства, де жах постає не лише у фізичному насильстві, але й у мовній маніпуляції, переписуванні біографій та інституційному газлайтингу. «Заповіти» – це антиутопія про постправду та архівацію пам'яті в епоху, коли контроль над минулим є ключем до контролю над майбутнім.

Якщо Гілеад Етвуд ґрунтувався на релігійному фундаменталізмі, то антиутопія Дейва Еггера в романі «Сфера» виростає із логіки технологічного прогресу та корпоративного капіталізму. Світ найпотужнішої IT-корпорації «Сфера» – це світ тотальної прозорості, де приватне життя є анахронізмом, а соціальний рейтинг та постійна онлайн-присутність визначають статус. Еггер геніально пророкує механізми, які сьогодні вже стають звичними: соціальні медіа як інструмент самопрезентації та контролю, культ ефективності, згода на відстеження в обмін на комфорт. Антиутопія Еггера жахає не сценами насильства, а тим, що її герої добровільно та з ентузіазмом будують свою в'язницю, вбачаючи у втраті приватності особисту та суспільну перевагу. «Сфера» стає дзеркалом для епохи Big Data, демонструючи, як технологія, що обіцяла звільнення, може стати найвитонченішою формою паноптикуму.

Ця тема цифрової залежності та розмивання реальності знаходить свій яскравий вияв у романі Патріції Локвуд «Про таке не говорять». Її героїня живе подвійним життям: як популярна блогерка в «порталі» (транспарентній алегорії соціальних мереж) і як звичайна людина. Перша частина роману, написана фрагментарно, імітує потік стрічки Twitter з його іронією, жартами та кліповим мисленням. Проте раптовий трагічний поворот у сім'ї повертає героїню до незворушної матеріальності тіла, болю та смерті. Локвуд не будує класичну

антиутопію зі «злим» режимом, а показує, як цифрове середовище формує новий тип свідомості – «портал-мозок», для якого реальна трагедія стає неможливою для обробки у звичній іронічній мові. Роман Локвуд – це антиутопія про девальвацію людського досвіду в епоху постійного перформансу та про те, як тіло й справжнє страждання залишаються останніми bastionami реальності.

Таким чином, антиутопія XXI століття відмовляється від зовнішнього ворога у формі ясно окресленої тоталітарної держави. Її сценарії жаху ґрунтуються на внутрішніх механізмах: добровільній згоді на контроль («Сфера»), мовній та історичній маніпуляції («Заповіти»), добровільній втечі в симулякр («Про таке не говорять»). Вона більше не є застереженням про те, що може статися, якщо «вони» прийдуть до влади. Вона – діагноз того, що вже відбувається, коли «ми» самі, з різних причин, починаємо жертвувати свободою, приватністю та автентичністю задля безпеки, комфорту або соціального схвалення. Ці романи не показують нам чужі світи; вони демонструють логічне продовження наших власних тенденцій, роблячи антиутопію жанром не футурології, а критичної діагностики сьогодення.

3. Поліморфізм наративу: жанрова дифузія та нові форми роману в XXI столітті

Якщо метамодернізм дав новий імпульс змісту, а глобалізація розширила географію, то ключовою технологією сучасної прози стала радикальна жанрова дифузія. XXI століття остаточно поховало жорстку ієрархію між «високою» літературою та «низькими» жанрами. На зміну постмодерністському пастишу, де змішування слугувало меті цитування та іронії, прийшла стратегія органічного синтезу. Сучасні автори використовують енергію, сюжетні механіки та мову мас-культури як потужний каркас для дослідження найскладніших філософських, історичних та психологічних проблем. Роман перетворюється на поліморфну структуру, здатну вмістити в себе цілі світи.

Вершиною цієї тенденції є творчість Девіда Мітчелла, чий роман «Атлас хмар» можна вважати енциклопедією жанрового синтезу. Шість вкладених

історій, що простягаються від колоніального Тихого океану ХІХ століття до постапокаліптичного майбутнього, формують складну наративну мозаїку. Мітчелл майстерно перевтілюється: то в автора морського щоденника, то в автора епістолярного роману про авантюриста-композитора, то в автора трилера про журналістку-розслідувачку, то в автора антиутопії. Однак ця віртуозна гра – не самоціль. Через різні епохи та голоси проходить єдина тема боротьби за свободу проти різних форм тиранії – колоніальної, корпоративної, технологічної. «Атлас хмар» демонструє, що великий роман ХХІ століття може бути одночасно захопливою пригодою та глибокою медитацією про природу людського духу.

Історичний роман також зазнає трансформації, прагнучі не лише реконструювати минуле, а й віддзеркалити його через інноваційну форму. Ентоні Дорр у романі «Все те незрима світло» створює напрочуд щемливу історію Другої світової війни, переплітаючи долі сліпої французької дівчинки Марі-Лори та німецького хлопчика-сироти Вернера. Поетичний стиль, насичений метафорами світла та радіохвиль, працює на створення альтернативного, тактильного способу сприйняття жахів війни. Дорр використовує техніку мініатюри, розбиваючи текст на десятки коротких глав-споглядань, чим імітує фрагментованість пам'яті та концентрацію уваги на деталі серед хаосу. Це не епічна фреска, а інтимний мікроскопічний зріз історії.

У своїй масштабній сазі «Середня стаття» Джеффри Євгенідіс здійснює синтез на іншому рівні – рівні сімейної хроніки, що перетворюється на роман про статево ідентичність. Оповідь про три покоління греко-американської родини та загадкове гермафродитне народження Калліопи Стефанідіс, що стала інтерсексом Каллом, поєднує в собі риси реалістичного епосу, міфологічної притчі та психологічного дослідження. Євгенідіс використовує форму традиційного «виховного роману», щоб провести героя через найбільш нестандартний шлях самопізнання, тим самим розширюючи самі межі літературної репрезентації людини.

Дифузія торкається навіть таких, здавалося б, непорушних «академічних» форм. Джон Максвелл Кутзее будує свій роман «Безчестя» як гострий

інтелектуальний та етичний трилер. Після сексуального скандалу професор Девід Лурі втікає від південноафриканського суспільства на ферму дочки, де опиняється в епіцентрі нового насильства. Суха, аскетична проза Кутзее, позбавлена прямої психологізації, працює як прес, що стискає героїв у нестерпних моральних тисках. Роман, використовуючи лаконічну мову філософського трактату, досліджує питання влади, провини, расових ран постапартейної ПАР та можливості (неможливості) спокути.

Цю ж тенденцію до конденсації моральної драми в інтелектуальну форму продовжує Джошуа Коен у «Сімействі Нетаньягу». Роман, що обертається навколо неоднозначної постаті ізраїльського політика, є майстерним поєднанням кампусного роману, політичної сатири, детективної інтриги та філологічного детективу. Віртуозна, перенасичена алюзіями та інтертекстом мова Коена стає метафорою самої суті сучасного інформаційного суспільства, де істина похована під шарами риторики, пропаганди та особистих інтересів.

Звідси постає нова форма – «мегароман» або «тотальний роман», який прагне не просто розповісти історію, а вмістити в себе цілий культурний код, історичний період або філософську систему. Ці тексти вимагають активного читача, здатного скласти пазли, розплутувати сюжетні лінії та розпізнавати жанрові коди. Вони свідчать про те, що в епоху цифрової фрагментації уваги література відповідає не спрощенням, а ускладненням форми, пропонуючи альтернативний, глибоко рефлексивний спосіб пізнання надзвичайно складної реальності. Від всеосяжного «Атласу хмар» Мітчелла до концентрованої психологічної тиші Кутзее – жанрова дифузія виявляється не ознакою розмиття літератури, а свідченням її неймовірної еластичності та здатності до відродження.

II. МЕТОДОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Література перших двох десятиліть XXI століття сформувалася не як проста сума тем чи жанрів, а як складна екосистема, що реагує на головні виклики епохи: інформаційну перенасиченість, глобальну взаємозалежність, екологічну кризу та технологічну трансформацію людської природи. Її основним творчим методом стала осциляція – стратегічна нестабільність, що дозволяє утримувати в полі зору одночасно деконструктивний скепсис постмодерну та конструктивний пошук нових сенсів. Ця осциляція реалізується через кілька взаємопов'язаних векторів:

1. Від іронії до етики (метамодерна чуттєвість).

Текст більше не замикається в самодостатній грі, а прагне відновити емоційний зв'язок із читачем через «нову щирість». Проте ця щирість завжди пройнята знанням про минулі розчарування («Спокута», «Нормальні люди»), що унеможливорює повернення до наївного гуманізму.

2. Від центру до мережі (глобалізована уява).

Література децентралізувалася, інтегрувавши голоси колишніх периферій у ядро світового процесу. Вона досліджує гібридну ідентичність як норму («Американа», «Білі зуби»), роблячи досвід міграції, перекладу та культурного розриву основним сюжетоутворювальним чинником.

3. Від чистого жанру до поліморфного синтезу (дифузія форми).

Естетичні межі між «високим» і «низьким» остаточно зруйновані на користь органічного синтезу. Жанрові коди масової культури стають потужним інструментом для вираження найскладніших філософських та історичних концепцій («Атлас хмар», «Середня стаття»).

4. Від антропоцентризму до екоцентризму (література антропоцену).

У відповідь на екологічну кризу література зміщує фокус з людини-господаря на людину-відповідальну силу, а природа постає то як мертвий ландшафт («Дорога»), то як алегорія отруєної пам'яті («Похований велетень»).

5. Від біологічної даності до технологічного виклику (трансгуманістичний дискурс).

Література стає лабораторією для тестування меж людського, де питання про свідомість ШІ, модифікацію тіла та гібридизацію психіки ставлять під сумнів самі основи ідентичності та етики («Клара і Сонце»).

6. Від державного контролю до цифрового паноптикуму (нова антиутопія).

Жанр антиутопії переорієнтувався з боротьби проти очевидної ідеологічної диктатури на критику «м'яких» механізмів влади: технологічної прозорості («Сфера»), мовних маніпуляцій («Заповіти») та добровільної втечі в симулякр («Про таке не говорять»).

Сучасний літературний процес не є хаотичним набором тем, а формує нову, динамічну систему з чіткими внутрішніми зв'язками. Її розуміння вимагає відмов від жорстких категорій минулого та вироблення гнучкої методологічної оптики, що базується на кількох взаємопов'язаних принципах:

1. Принцип осциляції як фундаментальний модус.

Замість пошуку єдиної ідеологічної або естетичної позиції в творі слід виявляти точки стратегічного коливання. Аналіз має відповідати на запитання: між якими полюсами (іронія/щирість, надія/меланхолія, глобальне/локальне, органічне/технологічне) вагається текст та як ця динаміка формує його сенс? Наприклад, роман «Спокута» Мак'юена вагається між деконструкцією істини та потребою у моральній реконструкції; «Клара і Сонце» Ішігуро – між технологічним знанням і наївною вірою. Осциляція стає «двигуном» наративу.

2. Принцип гібридизації форми та змісту.

Не можна аналізувати зміст, ігноруючи його жанрове втілення, і навпаки. Питання до тексту: які саме «низькі» або «чужі» жанрові коди (детектив, фентезі, наукова фантастика, автофікшн, мемуар) запозичено та яку функцію вони виконують – розважальну, критичну, структуротворчу? Наприклад, «Атлас хмар» Мітчелла використовує шість жанрів для дослідження історії як повторюваної боротьби за свободу; «Коротке й дивовижне життя Оскара Вао» Діаса використовує фентезі для розмови про політичну травму.

3. Принцип контекстуальної поліфонії.

Сучасний твір слід розглядати не як ізольований артефакт, а як вузол у мережі глобальних, історичних та медійних зв'язків. Аналіз має виявляти: як текст веде діалог з поточними суспільними дискурсами (екологічним, гендерним, постколоніальним, технологічним) та як трансформує їх за допомогою художніх засобів? «Американа» Адічі трансформує дискурс раси через призму міграції поза американський контекст; «Сфера» Еггерса перетворює футуристичний страх на критику сьогодення цифрового капіталізму.

4. Принцип етичної визначеності через вразливість.

«Нова щирість» та повернення великих питань зумовили зсув фокусу з інтелектуальної гри на етичну дилему. Важливо проаналізувати: як текст конструює ситуацію морального вибору і яку модель відповідальності, емпатії чи співіснування пропонує, часто через образ вразливого героя чи маргіналізованої позиції? «Маленьке життя» Янагігари розглядає емпатію як крайню, вичерпну практику; «Дорога» Маккарті будує етику на мінімалістському збереженні людяності в іншому.

5. Принцип онтологічного виклику.

Література все частіше ставить під сумнів не соціальні умови, а самі основи людського буття. Ключове питання: як текст перевизначає категорії «людини», «природи», «пам'яті», «ідентичності» в умовах антропоцену та технологічного прискорення? «Похований велетень» Ішігуро переосмислює пам'ять як отруєну екосистему; «Середня стаття» Євгенідіса розглядає стаття не як даність, а як простір для свободи.

Вивчення літератури першої чверті ХХІ століття вимагає застосування нових методологічних підходів, здатних пояснити складні процеси, що відбуваються в сучасному світі. Література цього періоду перестала бути лише мистецтвом слова – вона стала інструментом для дослідження ідентичності, етики, технологій та екології. Нижче розглянуто чотири ключові концепції, які допомагають аналізувати сучасні літературні твори, а в Додатку 1 запропоновано орієнтовний алгоритм аналізу художнього твору сучасної літератури.

1. Метамодернізм: осциляція між іронією та щирістю

Ключові риси метамодернізму:

- **Нова щирість (New Sincerity)** – відмова від тотальної іронії на користь емоційної відкритості та етичної відповідальності (наприклад, романи Саллі Руні «Нормальні люди», Ганьї Янагігари «Маленьке життя», Фредріка Бакмана «Чоловік на ім'я Уве»).
- **Осциляція як метод.** Література постійно балансує між протилежними станами. Наприклад, роман Ієна Мак'юена «Спокута» поєднує деконструкцію істини з прагненням до моральної реконструкції.
- **Повернення до великих питань.** Письменники знову звертаються до універсальних тем – любові, смерті, провини, надії – але роблять це з урахуванням критичного досвіду постмодернізму.

Як аналізувати метамодерністські твори?

- Шукайте моменти осциляції: де текст коливається між іронією та щирістю?
- Звертайте увагу на фінали: чи пропонує автор відкритий фінал, чи намагається «склеїти» розбитий світ?
- Аналізуйте наратора: чи є він надійним? Чи змінюється його позиція протягом твору?

2. Екокритика: література в епоху антропоцену

Ключові теми екокритики:

- **Апокаліптичні сценарії:** романи, які малюють картини світу після екологічної катастрофи, досліджуючи межі людської стійкості (наприклад, «Дорога» Кормака Маккарті, «Рік Потопу» Маргарет Етвуд).
- **Етика відповідальності.** Література ставить питання про відповідальність людини перед планетою (наприклад, роман Річарда Пауерса «The Overstory»).

- **Природа як активний учасник наративу.** У сучасних творах природа перестає бути лише фоном – вона стає дієвою особою, яка впливає на долі героїв (наприклад, роман Кадзуо Ішігуро «Похований велетень»).

Як аналізувати твори про антропоцен?

- Аналізуйте описи природи: як автор зображує довкілля – як вороже, нейтральне чи дружнє?
- Досліджуйте символи: чи використовує автор природні явища (дощ, вітер, дерева) як метафори?
- Звертайте увагу на етичні дилеми: чи ставить твір питання про відповідальність людини перед планетою?

3. Постколоніалізм: голос периферії

Ключові теми постколоніалізму:

- **Гібридна ідентичність.** Художні твори досліджують досвід людей, які живуть на стику культур (наприклад, «Американа» Чімаманди Нгози Адічі, «Білі зуби» Зеді Сміт).
- **Травма та пам'ять.** Постколоніальна література часто зосереджується на травматичному досвіді та спробах подолання травми (наприклад, «Ловець повітряних зміїв» Халеда Госсейні).

Як аналізувати постколоніальні твори?

- Звертайте увагу на мову: чи використовує автор кілька мов або діалектів?
- Аналізуйте перспективу наратора: чи представляє автор голос маргіналізованих груп?
- Досліджуйте історичний контекст: як твір переосмислює колоніальне минуле?

4. Трансгуманізм: література на межі людського

Ключові теми трансгуманізму:

- **Штучний інтелект та людська ідентичність.** Література досліджує, чи може штучний інтелект мати емоції, свідомість, душу (наприклад, романи Кадзуо Ішігуро «Клара і Сонце», «Не відпускай мене»).
- **Модифікація тіла та свідомості:** Література вивчає можливості генної інженерії, кібернетичних імплантатів та цифрового безсмертя (наприклад, роман Дона Делілло «Зеро К»).
- **Етика технологічного прогресу.** Письменники ставлять питання про межі людського втручання в природу (наприклад, роман «Сфера» Дейва Еггерса).

Як аналізувати твори з трансгуманістичною проблематикою?

- Аналізуйте технологічні деталі: які аспекти впливу технологій на майбутнє автор зображує?
- Досліджуйте етичні дилеми: чи ставить твір питання про межі людського?
- Звертайте увагу на символи: чи використовує автор технології як метафори (наприклад, штучний інтелект як дзеркало людської свідомості)?

Таким чином, сучасний роман постає як поліфункціональний інструмент: він одночасно є діагностом соціальних травм, конструктором альтернативних ідентичностей, етичною лабораторією для майбутнього та формою художнього опору фрагментації свідомості. Його сила – у здатності через осциляцію, гібридизацію та глибинну контекстуальність не тільки відобразити складність світу, а й пропонувати читачеві місце для активної, критичної та емпатичної участі в його осмисленні. Література ХХІ століття не дає остаточних відповідей, але майстерно та невпинно ставить найважливіші питання, залишаючись незамінним інструментом для орієнтації в новому, глибоко невизначеному, тисячолітті.

III. ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Цей розділ містить **питання для самостійного контролю**, які допоможуть закріпити знання про ключові тенденції, твори та авторів сучасної літератури, а також **теми для групових дискусій**, що сприятимуть глибшому осмисленню матеріалу. Питання поділено за тематичними блоками, відповідними до основних тенденцій розвитку літератури першої чверті XXI століття.

1. Метамодернізм та нова щирість

Питання для самостійного контролю:

1. Які основні риси метамодернізму відрізняють його від постмодернізму? Наведіть приклади з творів Ієна Мак'юена, Саллі Руні або Ганьї Янагігари.
2. Як стратегія осциляції проявляється в романі «Спокута» Ієна Мак'юена? Наведіть конкретні приклади з тексту.
3. Чим «нова щирість» відрізняється від традиційного гуманізму? Проілюструйте на прикладі роману «Нормальні люди» Саллі Руні.
4. Як фінал роману «Маленьке життя» Ганьї Янагігари пов'язаний з концепцією метамодернізму? Чому цей твір викликав настільки багато суперечок?
5. Які наративні стратегії використовує Фредрік Бакман у романі «Чоловік на ім'я Уве», щоб передати ідею нової щирості?
6. Як у романі «Страшенно голосно і неймовірно близько» Джонатана Сафрана Фоєра поєднуються дитяча наївність та глибокі філософські питання?
7. Наведіть приклади текстів, де автор свідомо коливається між іронією та щирістю. Як це впливає на сприйняття твору?
8. Яку роль відіграє наратор у метамодерністських творах? Наведіть приклади ненадійних нараторів.
9. Як метамодерністські твори відображають сучасні соціальні та культурні виклики?

10. Чому метамодернізм став доміантною парадигмою в літературі першої чверті ХХІ століття?

Теми для групового обговорення:

1. Чи можна вважати метамодернізм повноцінною заміною постмодернізму, чи це лише тимчасова тенденція?

2. Як метамодерністські твори впливають на емоційне сприйняття читача порівняно з постмодерністськими текстами?

3. Чи може література бути одночасно щирою та іронічною? Обговоріть на прикладі конкретних творів.

4. Як метамодернізм відображає зміни в суспільній свідомості на початку ХХІ століття?

5. Чи є метамодерністські твори більш актуальними для сучасного читача, ніж постмодерністські? Чому?

2. Мультикультуралізм та гібридна ідентичність

Питання для самостійного контролю:

1. Як мультикультуралізм змінив літературний канон на початку ХХІ століття? Наведіть приклади авторів, які представляють цю тенденцію.

2. Які особливості гібридної ідентичності розкриваються в романі «Американа» Чімаманди Нгози Адічі?

3. Як Халед Госсейні в романі «Ловець повітряних зміїв» передає культурні та соціальні конфлікти Афганістану?

4. Яку роль відіграє мова в романі «Коротке і дивовижне життя Оскара Вао» Джунота Діаса? Як «спангліш» допомагає передати ідею гібридної ідентичності?

5. Як Зеді Сміт у романі «Білі зуби» досліджує питання культурної інтеграції та конфліктів між поколіннями?

6. Які соціальні та культурні виклики відображає роман Колма Тойбіна «Бруклін»?

7. Як мультикультурні твори допомагають зрозуміти глобальні міграційні процеси?

8. Наведіть приклади літературних творів, де культурні відмінності стають джерелом конфлікту.

9. Як література може сприяти міжкультурному діалогу? Наведіть конкретні приклади.

10. Які особливості постколоніальної прози проявляються в творах сучасних авторів?

Теми для групового обговорення:

1. Чи може література допомогти подолати культурні стереотипи? Як саме?

2. Як мультикультурні твори впливають на формування ідентичності в глобалізованому світі?

3. Чи є гібридна ідентичність благом чи викликом для сучасної людини? Обговоріть на прикладі художніх творів.

4. Як література може відображати досвід мігрантів та діаспор? Наведіть приклади.

5. Чи може мультикультурна література стати інструментом соціальних змін? Як саме?

3. Література антропоцену та екологічні виклики

Питання для самостійного контролю:

1. Як концепція антропоцену вплинула на сучасну літературу? Наведіть приклади творів, де розкривається ця тема.

2. Які екологічні проблеми піднімаються в романі Кормака Маккарті «Дорога»? Як автор передає атмосферу апокаліпсису?

3. Чи можлива людська мораль у світі, де знищено природне середовище (на матеріалі роману «Дорога» Кормака Маккарті)?

4. Про які екологічні загрози людству попереджає Дейв Еггерс у романі «Сфера»?

5. Яку роль відіграє природа в романі «Похований велетень» Кадзуо Ішігуро? Як автор використовує природу як символ колективної пам'яті?

6. Які етичні дилеми, пов'язані з екологією, розкриваються в сучасній літературі? Наведіть приклади.

7. Як література може сприяти формуванню екологічної свідомості? Наведіть конкретні приклади.

8. Які символи, пов'язані з природою, найчастіше використовуються в сучасних творах? Наведіть приклади.

9. Як екологічні проблеми відображаються в антиутопіях? Наведіть приклади творів.

10. Які особливості екокритичного підходу до аналізу літературних творів?

Теми для групового обговорення:

1. Чи може література змінити ставлення суспільства до екологічних проблем? Як саме?

2. Як екологічні виклики впливають на розвиток сучасних літературних жанрів?

3. Чи може література антропоцену стати інструментом екологічної освіти? Обговоріть на прикладі конкретних творів.

4. Як екологічні проблеми пов'язані з іншими глобальними викликами (технологіями, міграцією, соціальною нерівністю)?

5. Чи може література допомогти знайти шляхи подолання екологічної кризи? Як саме?

4. Трансгуманістичний дискурс та технологічні зміни

Питання для самостійного контролю:

1. Як трансгуманістичний дискурс впливає на сучасну літературу? Наведіть приклади творів, де розкривається ця тема.

2. Які етичні дилеми, пов'язані з розвитком технологій, піднімаються в романі Кадзуо Ішігуро «Не відпускай мене»?
3. Як у романі Кадзуо Ішігуро «Клара і Сонце» досліджується питання штучного інтелекту та людської ідентичності?
4. Які технологічні виклики розкриваються в романі Дона Делілло «Зеро К»? Як автор передає ідею цифрового безсмертя?
5. Як Дейв Еггерс у романі «Сфера» досліджує питання приватності та цифрового контролю?
6. Які особливості трансгуманістичного дискурсу проявляються в сучасній науковій фантастиці? Наведіть приклади.
7. Як література може допомогти зрозуміти вплив технологій на людську свідомість? Наведіть конкретні приклади.
8. Які символи, пов'язані з технологіями, найчастіше використовуються в сучасних творах? Наведіть приклади.
9. Як трансгуманістичні ідеї впливають на розвиток сучасних літературних жанрів?
10. Які етичні питання, пов'язані з модифікацією людського тіла, розкриваються в сучасній літературі?

Теми для групового обговорення:

1. Чи може література допомогти суспільству усвідомити небезпеки та можливості технологічного прогресу? Як саме?
2. Як трансгуманістичні ідеї впливають на уявлення про людську природу?
3. Чи може штучний інтелект мати свідомість та емоції? Обговоріть на прикладі літературних творів.
4. Як література може допомогти зрозуміти вплив соціальних мереж на людську психологію?
5. Чи є трансгуманістичний дискурс в літературі попередженням чи прогнозом майбутнього?

5. Нова антиутопія: цифровий паноптикум та втрата приватності

Питання для самостійного контролю:

1. Як жанр антиутопії змінився в XXI столітті? Наведіть приклади сучасних антиутопій (дистопій).
2. Які механізми контролю досліджуються в романі «Заповіти» Маргарет Етвуд? Як автор передає ідею мовної маніпуляції?
3. Як Дейв Еггерс у романі «Сфера» досліджує питання цифрового контролю та втрати приватності?
4. Які соціальні та психологічні проблеми розкриваються в романі «Про таке не говорять» Патриції Локвуд?
5. Як антиутопії відображають сучасні виклики, пов'язані з технологіями та соціальними мережами? Наведіть приклади.
6. Які особливості нової антиутопії відрізняють її від класичних антиутопій XX століття?
7. Як література може допомогти зрозуміти небезпеки цифрового світу? Наведіть конкретні приклади.
8. Які символи, пов'язані з контролем та приватністю, найчастіше використовуються в сучасних антиутопіях? Наведіть приклади.
9. Як антиутопії відображають зміни в суспільній свідомості на початку XXI століття?
10. Які етичні дилеми, пов'язані з цифровим контролем, розкриваються в сучасній літературі?

Теми для групового обговорення:

1. Чи може література допомогти суспільству усвідомити небезпеки цифрового контролю? Як саме?
2. Як антиутопії відображають сучасні соціальні та політичні виклики?
3. Чи може література стати інструментом критики «цифрового капіталізму»? Обговоріть на прикладі конкретних творів.

4. Як антиутопії допомагають зрозуміти вплив технологій на людську свободу?

5. Чи може література допомогти знайти шляхи захисту приватності в цифрову епоху? Як саме?

6. Загальні питання

Питання для самостійного контролю:

1. Як змінився літературний канон на початку XXI століття? Наведіть приклади авторів та творів, які представляють ці зміни.

2. Які особливості жанрової дифузії проявляються в сучасній літературі? Наведіть приклади.

3. Як сучасні автори використовують інтертекстуальність? Наведіть конкретні приклади.

4. Які особливості мови та стилю сучасних літературних творів? Наведіть приклади.

5. Як сучасна література відображає глобальні виклики? Наведіть конкретні приклади.

6. Які особливості наративних стратегій проявляються в сучасній літературі? Наведіть приклади.

7. Як сучасні автори досліджують питання ідентичності? Наведіть конкретні приклади.

8. Які особливості постколоніальної прози проявляються в творах сучасних авторів?

9. Як сучасна література може сприяти соціальним змінам? Наведіть приклади.

10. Які особливості екокритичного та трансгуманістичного підходів до аналізу літературних творів?

Теми для групового обговорення:

1. Як сучасна література відображає зміни в суспільній свідомості?

2. Чи може література стати інструментом соціальних змін? Як саме?
3. Як сучасні автори використовують літературу для дослідження глобальних викликів?
4. Чи може література допомогти зрозуміти складні соціальні та культурні процеси? Як саме?
5. Як сучасна література впливає на формування світогляду читача?

IV. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Художня література

Запропонований перелік творів сформовано за принципом репрезентативності, де кожна позиція ілюструє ключові трансформації світового романного мислення межі ХХ–ХХІ століть. Вибір базується на трьох критеріях: естетична значущість, актуальність проблематики та наявність якісних українських перекладів.

1. **Формування метамодерної чутливості.** Романи Г. Янагігари, С. Руні та Дж. С. Фоеера обрані як зразки «нової щирості», що замінюють постмодерну іронію глибоким емоційним зануренням. Ф. Бакман репрезентує в списку неогуманістичну тенденцію, повертаючи в літературу фокус на «звичайну людину» та її гідність.

2. **Переосмислення ідентичності та мультикультуралізм.** Твори З. Сміт, Ч. Н. Адічі, Х. Госсейні, Дж. Діаса та К. Тойбіна дозволяють дослідити досвід міграції, гібридної ідентичності та децентралізації західного канону. Романи Дж. Коена та Ф. Рота додають у цей дискурс інтелектуальну рефлексію над етнічними та соціальними таврами.

3. **Історична пам'ять та неоміфологізм.** І. Мак'юен, Е. Дорр, К. Вайтхед та Дж. Євгенідіс демонструють, як сучасна проза працює з травмами минулого, відмовляючись від деконструкції на користь спроби етичної реконструкції історії. Ревізія патріархального гомерівського канону в «Цирцеї» М. Міллер додає цьому процесу неоміфологічної глибини: тут суб'єктивний досвід жінки стає інструментом переосмислення класичної епічної традиції, перетворюючи другорядний міфологічний образ на автономний центр нарації. Дж. М. Кутзее та Д. Мітчелл розширюють цей контекст через філософське осмислення циклічності людської жорстокості та спокути.

4. **Антропологічні виклики та цифрова реальність.** Вибір К. Маккарті та М. Етвуд зумовлений їхнім внеском у розвиток екокритики та антиутопії. Романи Д. Еггерса та П. Локвуд фокусуються на змінах людської

свідомості під впливом алгоритмів. Окреме місце посідає трилогія смислів К. Ішігуро, яка в посібнику слугує наскрізним прикладом дослідження пам'яті, смертності та природи людського серця в епоху біотехнологій.

5. **Екзистенційні межі.** Романи Д. Делілло («Зеро К») та Дж. М. Кутзее обрані для аналізу тем фінальності людського буття та пошуку сенсу в умовах глобальної невизначеності.

Таким чином, цей список не лише знайомить студента з визнаними світовими бестселерами, а й формує цілісну мапу інтелектуальних пошуків сучасної цивілізації.

1. Адічі, Чімаманда Нгозі. «Американа».
2. Бакман, Фредрік. «Чоловік на ім'я Уве».
3. Вайтхед, Колсон. «Підземна залізниця».
4. Госсейні, Халед. «Ловець повітряних зміїв».
5. Делілло, Дон. «Зеро К».
6. Діас, Джуно. «Коротке і дивовижне життя Оскара Вао».
7. Дорр, Ентоні. «Все те незримо світло».
8. Еггерс, Дейв. «Сфера».
9. Етвуд, Маргарет. «Заповіти».
10. Євгенідіс, Джеффі. «Середня стаття».
11. Ішігуро, Кадзуо. «Не відпускай мене», «Похований велетенський кларнет», «Клара і Сонце».
12. Коен, Джошуа. «Сімейство Нетаньягу».
13. Кутзее, Джон Максвелл. «Безчестя».
14. Локвуд, Патриція . «Про таке не говорять».
15. Мак'юен, Ієн. «Спокута».
16. Маккарті, Кормак. «Дорога».
17. Міллер, Мадлен. «Цирцея».
18. Мітчелл, Девід. «Атлас хмар».
19. Рот, Філіп. «Людське тавро».
20. Руні, Саллі. «Нормальні люди».

21. Сміт, Зеді. «Білі зуби».
22. Тойбін, Колм. «Бруклін».
23. Фоєр, Джонатан. «Страшенно голосно і неймовірно близько».
24. Янагігара, Ганья. «Маленьке життя».

Навчальна література

1. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків.: Вид-во «Діса плюс», 2015. 368 с.
2. Давиденко Г.Й., Чайка О.М., Гричаник Н.І., Кушнерьова М.О. Історія новітньої зарубіжної літератури: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 273 с.
3. Дослідницькі стратегії сучасного літературознавства: навч. посіб. / уклад.: Т. М. Марченко, Л. І. Морозова, О. А. Писарева, М. Ю. Шкуропат, І. О. Скляр. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна. 233 с.
4. Іконнікова М. В., Співачук В. О. Нариси із зарубіжної літератури ХХ-ХХІ століть: навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2019. 154 с.
5. Колошук Н. Г. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: у 2 ч. Частина 2: Після модерну: навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2023. 432 с.
6. Методології сучасної літературної компаративістики: збірка наукових праць відділу компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України / ред. Г. М. Сиваченко. Київ, 2020. 633 с.
7. Мілованова В. В. Сучасна зарубіжна література (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : навч. посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 172 с.
8. Національні варіанти літературної компаративістики / Національна академія наук України; Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка; Д.С. Наливайко, Т.Н. Денисова, О.В. Дубініна та ін. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2009. 750 с.
9. Ференц Н. С. Сучасні методологічні засади літературознавства: навчально-методичний посібник. Ужгород : Гражда, 2021. 140 с.

Наукова література

1. Бандровська О. Реальність як вигадка? Поняття «метамодернізм» і «метамодерн» в сучасному культурологічному і літературознавчому дискурсі. *Іноземна філологія*. 2021. Вип. 134. С. 152–164.
2. Бандровська О. Т. Антропологічні параметри (мета)модерністського роману. *Modern philology: theory, history, methodology: Scientific monograph*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2024. Vol. 1. P. 242–258.
3. Гундорова Т. Транзитна культура і постколоніальна травма. Київ: Віхола, 2024. 272 с.
4. Дроздовський Д. Іен Мак'юен: між жахом мови й літературою жахів. URL: https://calvaria.org.ua/press.php?press_id=1995
5. Казаков І. М., Ледняк Ю. В., Піскунов О. В. Метамодерний етичний вимір роману Ієна Мак'юєна «Спокута». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки*. 2025. Вип. 25. С. 57–64.
6. Качур І. Найглибші глибини людського буття»: екзистенційні мотиви в романі Кормака Маккарті «Дорога». *Філологічні студії*. 2021. Вип. 16. С. 61–67.
7. Кохан Р. А. Онтологічна парадигма метамодернізму: доречність моделювання нової системи. *Innovations in philology: whims or the need of the hour*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 56–59.
8. Криницька Н. І. «Батьки-пілігрими» і «Дорога» (пам'яті Кормака Маккарті). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73). № 4. С. 243–251.
9. Мацевко-Бекерська Л. В. Літературознавча методологія в контурах метамодерності. *Innovations in philology: whims or the need of the hour*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 64–67.
10. Нестелєв М. А. Джошуа Коен і його 33 єврейські нещастя. *Коен Дж. Сімейство Нетаньягу*. Київ: Темпора, 2025. С. 269 – 277.
11. Нестелєв М. А. Патриція Локвуд: я пошу, отже я існую. *Локвуд П. Про таке не говорять*. Київ: Темпора, 2024. С. 225 – 236.

12. Almaarof A. R., Khudhair N. Postmodern Vision of Absolute Truth in Atonement by Ian McEwan. *Journal of Language Studies*. 2024. No. 8(10). P. 362–376.
13. Ascari M. Beyond Realism: Ian McEwan’s Atonement as a Postmodernist Quest for Meaning. *Renascence*. 2019. No. 71(1). P. 3–19.
14. Caballe C. A. The Rebirth of the Author: The Use and Abuse of Authorship in Ian McEwan’s Atonement (2001) and Sweet Tooth (2012). Barcelona: Universitat de Barcelona, 2021. 441 p.
15. Chalupsky P. The Attempt Was All – the theme of memory in Ian McEwan’s Atonement. *Ars Aeterna*. 2009. Vol. 1, No. 2. P. 63–75.
16. Damrosch D. What is World Literature? Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2003. 324 p.
17. Finney B. Briony’s Stand Against Oblivion: The Making of Fiction in Ian McEwan’s Atonement. *Journal of Modern Literature*. 2004. Vol. 27(3). P. 68–82.
18. Hao R. Traumatic Narrative in Kite Runner. *Open Access Library Journal*. 2024. No. 11(08). P. 1–7.
19. Head D. Ian McEwan. Manchester: Manchester UP, 2007. 219 p.
20. Ludwigs M. The Posthuman Turn in Dave Eggers’ The Circle. *Anthropoetics*. 2015. Vol. 21. No 1.
21. Nayar P. K. Posthuman Urban Spaces in Dave Eggers’ the Circle. *Technology, Urban Space and the Networked Community*. 2022. January. P. 197–216.
22. O’Brien S. Translating Trauma in Khaled Hosseini’s The Kite Runner. *Trauma and Fictions of the “War on Terror”*. 2021. March. P. 36–66.
23. Pignagnoli V. Post-postmodernist fiction and the rise of digital epitexts. Ohio: The Ohio State University Press, 2023. 153 p.
24. Pignagnoli V. Surveillance in Post-Postmodern American Fiction: Dave Eggers’s The Circle. *Space of Surveillance: States and Selves*. Cham: Palgrave Macmillan, 2017. P. 151–167.
25. Rana S. Normalizing Surveillance in Dave Eggers’ The Circle. *CLogic Journal*. 2021. No. 25. P. 72–88.

26. Turner L. The Metamodernist Manifesto. URL: <https://web.archive.org/web/20210325035032/http://www.metamodernism.org/>
27. Vermeulen T., Akker R. Notes on Metamodernism. *Journal of Aesthetics & Culture*. 2010. Vol. 2(1). P. 1–14.
28. Vukicevic V. Re-imagining Histories, Re-inventing the Self in Ian McEwan's *Atonement*. *Folia linguistica et litteraria*. 2019. June. P. 165–176.
29. Warda W., Karim M. R. (Un)reliable Narrative in Ian McEwan's *Atonement*. *World Journal of English Language*. 2024. Vol. 14(2). P. 16–24.
30. Zahurska N. New Sincerity In Post-Postmodern Art. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series Philosophy. Philosophical Peripeteias*. No 66. P. 19-26.

V. ДОДАТКИ

Додаток 1. Чек-лист аналізу роману XXI століття

Інструкція для здобувачів:

- Не намагайтеся відповісти на всі питання однаково детально.
- Оберіть ті, що найточніше характеризують саме цей роман.
- Кожна відповідь має спиратися на *конкретні сцени, події тощо*.

1. Паспорт твору та контекст

- Автор, назва, рік видання.
- До якого покоління / культурного кола належить автор?
- Які ключові події епохи можуть резонувати у тексті?

2. Екзистенційне ядро тексту

Що аналізуємо	Орієнтовні питання
Центральний досвід героя	Який досвід (втрата, провина, страх, самотність, пошук сенсу) є для героя визначальним?
Індивідуальне / колективне	Чи є особиста історія героя відображенням ширшої колективної травми або стану епохи?
Емоційний тон	Яке домінуюче почуття супроводжує читання роману? Чи змінюється воно?

3. Точки осциляції (коливання)

Полюси напруги	Де і як це проявляється в тексті?
Іронія ↔ Щирість	У яких епізодах іронія зникає або «ламається»?
Цинізм ↔ Віра	Чи вірить герой у щось, усвідомлюючи крихітність цієї віри?
Знання ↔ Наївність	Чи є приклади «інформованої наївності»?

Дистанція ↔ Залученість	Як змінюється емоційна близькість між текстом і читачем?
-------------------------	--

Важливо: фіксуйте не вибір полюса, а *рух між ними*.

4. Стратегія щирості та емпатії

Аспект	Запитання
Вразливість героя	Чи визнає герой власні помилки, слабкість, сором?
Мова щирості	Чи є фрагменти, написані без іронічної «дистанції»?
Емпатичний ефект	Чи спонукає текст до співпереживання, а не лише до аналізу?

5. Наратив і фігура суб'єкта

Елемент	На що звернути увагу
Наратор	Хто розповідає історію? Чи можна повністю довіряти оповідачеві?
Перспектива	Чи є зміни точки зору, часові зсуви?
Тілесність і побут	Як описані фізичні відчуття, щоденні дії, деталі?
Авторська присутність	Чи відчувається зближення автора й героя (автофікція)?

6. Жанровий каркас та інтертекст

Аспект	Орієнтири
Жанр	Який жанр (антиутопія, роман виховання, роман дороги, сімейна сага, історичний роман, соціально-психологічний роман, трилер тощо) використано?
Функція жанру	Чому саме цей жанр (жанри) дозволяє говорити про травму / страх / надію?
Інтертекст	Цитати та алюзії – це гра, іронія чи пошук сенсової опори?

7. Реконструкція сенсу та межі надії

Аспект	Орієнтири
Ціннісні орієнтири	Чи намагається роман окреслити хоча б мінімальні цінності?
Утопічний імпульс	Чи є надія – і якщо так, то якої форми (зв'язок, пам'ять, дія)?
Фінал	Чи пропонує фінал відповідь, чи залишає відкрити напругу?

8. Інтерпретація позиції автора

Аспект	Орієнтири
Реконструкція замість деконструкції	Чи намагається текст щось «склеїти» / побудувати, навіть якщо це крихко? Чи є прагнення до етичного вибору, надії, порозуміння (навіть у песимістичному контексті)?
Діалог з викликами століття	Як текст пов'язується з глобальними дискурсами: постколоніальним (ідентичність, міграція), екологічним (антропоцен), технологічним (трансгуманізм), соціальним (політика, гендер)?

9. Синтез та висновки

- Що цей роман говорить про людину XXI століття?
- Яку модель людяності, пам'яті, майбутнього пропонує цей роман як відповідь на кризу сенсу?
 - Яку нову ідею про сучасний світ пропонує автор? Що нового цей текст вносить у традицію? Як він трансформує прийоми минулого (модернізму, постмодернізму) для розмови про сьогодні?
 - Наскільки переконливою / продуктивною здається вам запропонована автором художня стратегія?

Додаток 2. Глосарій

Автофікшн – гібридний жанр, що поєднує стратегії автобіографії та художньої вигадки. Хоча текст претендує на автентичність особистого досвіду автора, він свідомо використовує романні техніки, розмиваючи грань між документом і вигадкою. Репрезентує запит на «нову щирість».

Антиутопія – критичний жанр, основним завданням якого є полеміка та спростування конкретної утопічної ідеології. Вона демонструє, як спроба побудувати «ідеальне» суспільство призводить до тоталітарного контролю, насильства та втрати свободи. Класичні приклади: «1984» Дж. Орвелла (критика тоталітаризму), «Прекрасний новий світ» О. Хакслі (критика технократії).

Антропоцен – геологічна та культурна епоха, у якій людська діяльність стала визначальним чинником глобальних змін в екосистемі Землі. У літературі формує нову тематичну парадигму, де людина розглядається не як господар, а як деструктивна сила, що несе відповідальність за майбутнє планети.

Гібридна ідентичність – комплексне, динамічне та часто внутрішньо конфліктне самосприйняття індивіда, сформоване внаслідок належності до двох або більше різних культурних, етнічних, релігійних, мовних, гендерних або соціальних просторів. Ключова тема постколоніальної та мігрантської літератури.

Гіпертекст (у літературі) – нелінійний спосіб організації тексту, де фрагменти (вузли) пов'язані між собою посиланнями (гіперпосиланнями), дозволяючи читачеві обирати шлях читання, створюючи різні версії тексту, а не єдиний лінійний наратив; це може бути електронна література з інтерактивними посиланнями або класичний текст із відсиланнями, як енциклопедія чи твори, що є переосмисленням інших. Впливає на структуру традиційного друкованого роману, посилюючи його фрагментарність.

Дистопія – жанр, що зображує жахливе, катастрофічне майбутнє або альтернативну реальність. На відміну від антиутопії, вона не обов'язково є запереченням конкретної утопії, а може бути наслідком екологічної катастрофи, технологічного колапсу або соціальної деградації. У XXI столітті домінує саме

ця форма, відображаючи загальну тривогу (наприклад, «Дорога» К. Маккарті, «Сфера» Д. Еггерса).

Екокритика – напрям у літературознавстві та культурології, що досліджує взаємозв'язок між літератури та фізичним довкіллям. Аналізує, як природа представлена в тексті, як екологічні проблеми впливають на творчість, і яку роль культура відіграє у формуванні екологічної свідомості.

Жанрова дифузія – провідна формальна тенденція літератури ХХІ століття, що характеризується свідомим та органічним змішуванням елементів «високих» та «низьких» (масових) жанрів у межах одного серйозного роману. Мета – посилити виражальність, актуальність та читацьке залучення.

Кліматична фантастика, Cli-Fi (Climate Fiction) – піджанр наукової фантастики та сучасної прози, де центральним конфліктом є глобальна зміна клімату та її катастрофічні наслідки для людства та планети. Часто є різновидом дистопії.

Метамодернізм – культурна й естетична парадигма (термін Т. Вермюлена та Р. ван ден Аккера, 2010), що прийшла на зміну постмодернізму. Характеризується осциляцією – структурним коливанням між протилежними полюсами: іронією та щирістю, надією та меланхолією, конструкцією та деконструкцією. Поєднує критичний інтелектуалізм з емоційною відкритістю.

Мультикультуралізм – філософська і політична концепція, а також соціальний рух, що виступає за збереження та розвиток культурної різноманітності в суспільстві. Він ґрунтується на ідеї, що різні етнічні, релігійні та культурні групи можуть співіснувати в рамках однієї держави, зберігаючи свою унікальність. На відміну від концепції «плавильного котла» (melting pot), де різні культури зливаються в одну, мультикультуралізм підтримує ідею «салатної миски» (salad bowl), де кожна культура є окремим, але необхідним інгредієнтом. Це вимагає визнання прав меншин, боротьби з дискримінацією та підтримки культурної спадщини різних груп.

Мультикультуралізм у літературі – художнє відображення суспільства, що складається з різних культурних груп, які зберігають свою унікальність, одночасно взаємодіючи. У тексті проявляється через поліфонію голосів, мовну гібридність та зображення конфліктів і діалогів між культурами. Автори, які пишуть у мультикультурному ключі, нерідко описують власний досвід у нових для себе країнах.

Неоміфологізм – художня стратегія переосмислення класичних міфів, легенд або релігійних сюжетів у сучасному контексті. Часто використовується для актуалізації феміністичних, постколоніальних або екологічних тем.

Нова щирість (New Sincerity) – естетична стратегія та інтелектуальний рух, що виник як реакція на цинізм і тотальну іронію пізнього постмодернізму. Передбачає відмову від захисної іронічної маски на користь прямого, емпатичного та етично навантаженого висловлювання, без повернення до романтичної наївності.

Осциляція (Oscillation) – ключове поняття метамодернізму, що означає постійне коливання, стратегічний рух між двома протилежними станами або позиціями (напр., між надією та розпачем, участю та дистанцією). У художньому тексті створює динамічну напругу та відображає складність сучасного світовідчуття.

Постколоніалізм – критичний інтелектуальний напрям, що досліджує культурну, політичну та соціальну спадщину колоніалізму і імперіалізму. У літературі фокусується на творчості авторів з колишніх колоній, проблемах ідентичності, нації, мови та влади в умовах після здобуття незалежності.

Постправа (Post-truth) – соціально-політичний феномен, коли об'єктивні факти менш впливають на формування громадської думки, ніж апеляції до емоцій та особистих переконань. У літературі знаходить відображення в антиутопіях про маніпуляцію інформацією та в романах, що досліджують кризу авторитету та розмивання реальності.

Світова література (World Literature) – запропонована Девідом Дамрошом концепція, яка в епоху глобалізації перевизначає літературний канон

не як ієрархію національних традицій, а як динамічну мережу текстів, що активно циркулюють між культурами через переклад. Актуалізує творчість авторів з периферійних регіонів.

Травма (в літературі) – центральна тема сучасної прози. Дослідження індивідуального або колективного травматичного досвіду (історичного, соціального, психологічного) та його впливу на пам'ять, ідентичність, мову та можливість її подолання через розповідь або художній акт.

Трансгуманізм – філософський та культурний рух, який прагне покращити людські можливості та розум за допомогою науки і технологій. Людська природа розглядається як незавершена, а старіння, хвороби та смерть – це проблеми, що підлягають подоланню. Трансгуманізм підтримує використання досягнень у біотехнологіях, штучному інтелекті, нанотехнологіях, щоб перейти до «постлюдського» стану з розширеними фізичними та когнітивними здібностями. У літературі слугує основою для роздумів про етику модифікації тіла, природу свідомості, штучний інтелект та майбутнє людського виду.

Штучний інтелект (у літературі) – у сучасній «м'якій» науковій фантастиці це не просто технологічний елемент, а художній образ-інструмент для дослідження природи людських емоцій, свідомості, етики та соціальних зв'язків. Часто виступає як дзеркало або каталізатор для аналізу людських вад та страхів.